

канд. пед. наук, доцент кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту
Безлюдна Наталія Валентинівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Лабораторні заняття як умова підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в середовищі загальноосвітнього закладу

У статті обґрунтовано значущість лабораторних занять у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя в середовищі загальноосвітнього закладу. Актуальність статті обумовлена необхідністю підвищення фахового рівня майбутніх учителів з метою підготовки до професійної діяльності, яка передбачає педагогічну взаємодію, вміння долати комунікативні бар'єри, організовувати учнів для досягнення навчальних цілей.

Актуалізовано доцільність впровадження діяльнісного підходу в процесі фахової підготовки педагогів. Проаналізовано інноваційні технології проведення лабораторних та практичних занять, розв'язування педагогічних ситуацій, ділові ігри, робота в парах, написання звітів. Визначено сучасні вимоги до підготовки та проведення лабораторних занять для досягнення успішного результату. Наведено приклади дидактичної мети окремих тем, практичних завдань та рекомендацій, розроблені за навчальним курсом "Дидактика" з метою формування професійної компетентності майбутніх учителів.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя, лабораторні заняття, професійна діяльність, середовище загальноосвітнього закладу.

Лабораторные занятия как условие подготовки будущего учителя к профессиональной деятельности в среде общеобразовательного заведения

В статье обоснована значимость лабораторных занятий при формировании профессиональной компетентности у будущего учителя в среде общеобразовательного заведения. Актуальность статьи обусловливается необходимостью повышения профессионального уровня будущих учителей с целью подготовки их к профессиональной деятельности, что предусматривает

педагогическое взаимодействие, умение преодолевать коммуникативные барьеры, организовывать учеников для достижения учебной цели.

Актуализировано целесообразность внедрения деятельностного подхода в процессе профессиональной подготовки педагогов. Проанализированы инновационные технологии проведения лабораторных и практических занятий, решений педагогических ситуаций, деловых играх, работа в парах, написание отчетов. Определены современные требования к подготовке и проведению лабораторных занятий для достижения успешного результата. Приведены примеры дидактической цели отдельных тем, практических задач, разработанные по курсу “Дидактика” с целью формирования профессиональной компетентности будущих учителей в среде общеобразовательного заведения.

Ключевые слова: подготовка будущих учителей, лабораторные занятия, профессиональная деятельность, среда общеобразовательного заведения.

Laboratory classes as a condition of future teacher training for professional activities in school environment

The article substantiates the significance of laboratory classes in formation the professional competence of future teacher in school environment. The relevance of article is caused by need of increasing professional level of future teachers for the purpose of preparation for professional activity that provides pedagogical interaction, ability to overcome communicative barriers, to organize students for achievement of the educational goals.

The expediency of activity approach implementation in the process of professional teachers training has been updated. Innovative technologies of carrying out of laboratory and practical classes, solving pedagogical situations, business games, work in pairs, writing reports are analyzed in the article. The modern requirements for teachers training and conducting of laboratory classes for achievement of a successful result are determined. The examples of the didactic goal of individual topics, practical tasks and recommendations, developed according to the

course "Didactics" with the purpose of forming the professional competence of future teachers are given in the article.

Постановка проблеми.

Сучасні стандарти професійної вищої освіти висувають вимоги до результату підготовки вчителя - оволодіння сукупністю загальнокультурних, загальних і професійних компетенцій, необхідних для здійснення науково-методичної, науково-дослідницької та організаційно-управлінської діяльності.

Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів знайшли відображення в законах України про розвиток освіти. Так, в Законі України "Про Освіту" зазначається, що "метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань." [3]. У Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття) вказується на те, що "вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної підготовки фахівців, на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства." [1, 3].

Отже, зазначені документи спрямовують вищі педагогічні навчальні заклади на перегляд змісту, основних форм та методів професійної підготовки майбутніх учителів.

Значне місце в системі підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах займають практичні і лабораторні заняття. Головне їх завдання – закріплення, перевід в довготривалу пам'ять теоретичних знань, формування навичок та умінь, оволодіння алгоритмом наукових досліджень.

Наукові дослідження питань професійної підготовки майбутніх учителів відбуваються в таких аспектах: фундаментальні положення з гуманізації та гуманітаризації освіти та виховання (Є.Барбіна, С.Гончаренко, М.Євтух, Ю.Мальований, А.Сущенко та ін.); концептуальні засади педагогіки вищої школи (О.Абдуліна, А.Алексюк, І.Бех, Т.Завгородня, І.Зязюн, Л.Кондрашова, А.Кузьмінський, О.Пехотата ін.); наукові теорії професійної готовності вчителя

(А.Капська, А.Ліненко, О.Мороз, С.Сисоєва та ін.); теорії підготовки вчителя початкових класів (О. Біда, І.Бужина, Н.Кічук, Д.Пащенко, Л.Хомич та ін.).

У сучасних дослідженнях (В. Байденко, Н. Бібік, О. Дубасенюк, Є. Зеєр, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, В. Шахов та ін.) вивчаються різні аспекти формування компетентності фахівців, в тому числі й педагогів, зазначається що до її складу входять: загальні/соціальні (стосуються кожної особистості й висвітлюють її взаємодію із середовищем), ключові компетенції (відображають професійно значущі якості особистості), спеціальні (характеризують продуктивність діяльності та є багатофункціональними).

Метою статті є визначення значення лабораторних занять як основної умови підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в середовищі загальноосвітнього закладу.

Виклад основного матеріалу. Практика проведення лабораторних занять з педагогіки у педагогічних вищих навчальних закладах має за мету конкретизацію теоретичних знань, отриманих в процесі лекцій, підвищення міцності засвоєння і закріплення вивчених знань та вмінь. Адже функцією лабораторних занять є засвоєння вмінь практичної педагогічної та психологічної діяльності, використання теоретичних знань для вирішення педагогічних задач, самопізнання та саморозвиток.

Типові завдання: демонстраційний експеримент, індивідуальні та групові завдання, розв'язання педагогічних задач, ділові ігри, а також відвідування уроків у школі з конкретною метою. Традиційне лабораторне заняття включає в себе позааудиторну самостійну підготовку до занять, перевірку теоретичної підготовки студента до занять, інструктаж студентів, виконання практичних завдань, обговорення підсумків, оформлення результатів, оцінка виконаних завдань та ступінь оволодіння вміннями.

Загальновідомо, що лабораторні роботи (від лат. labor – труднощі, робота; labogo – трудитися, працювати, долати труднощі, турбуватися) – один з видів самостійної навчальної роботи студентів, яка проводиться за завданням викладача із

застосуванням навчальних приладів, інструментів, матеріалів, установок та інших технічних засобів [4, 299].

Лабораторні заняття можуть носити і репродуктивний характер. Студенти користуються докладними інструкціями педагогічного проведення заняття. Лабораторне заняття передбачає спостереження та аналіз уроків учителів. Методика проведення такого лабораторного заняття включає в себе наступні етапи: підготовка до лабораторного заняття і проведення його в аудиторії; проведення, аналіз і конкретні завдання на наступне заняття яке відбудеться в школі на уроці в певному класі. Студенти отримують інструктаж, конкретне завдання для спостереження, інструкцію для оформлення результатів спостереження у письмовому вигляді. Кожний студент індивідуально звітує про виконану роботу (спостереження), аналізує, висловлює свою думку перед колективом групи. Група обговорює кожний виступ. Викладач оцінює правильність виступів, обговорень, активність студентів під час обговорення.

На підготовчому етапі викладачу необхідно детально опрацювати кожне питання, кожний критерій за якими будуть вести студенти спостереження з діяльності вчителя на уроці. Адже успіх проведення конкретного лабораторного заняття залежить від його попередньої підготовки та організації. Для студентів вищих навчальних закладів важливо реально пізнати особливості взаємодії вчителя та учнів, колективні або індивідуальні дії колег, поведінку учнів в навчальній та позанавчальній роботі, взаємовідносини дітей та інше.

Наукові ідеї, які студенти чують на лекціях або пізнають зі спеціальної літератури, знаходять перевірку в наукових дослідженнях, підкріплюються особистим досвідом під час педагогічної практики, і тому краще засвоюють.

Наведемо розроблену тематику лабораторних занять з курсу “Дидактика”.

Лабораторне заняття № 1

Тема: Спостереження та аналіз уроку за темою «Сутність, структура та функції процесу навчання»

I. Актуалізація знань (студентам попередньо дається домашнє завдання)

а) Наведіть приклади, які ілюструють кожен характерну ознаку навчання;

б) Наведіть приклади, які ілюструють ланцюг взаємодії вчителя та учня на уроці;

в) Наведіть приклад реалізації функцій навчання на уроці.

II. Інструктаж та ознайомлення з алгоритмом роботи

Перед спостереженням уроку група ділиться на 3-ри підгрупи

1 підгрупа – відслідковує прояви сутнісних характеристик навчання

2 підгрупа – відслідковує те, які ланцюги взаємодії вчителя та учня проявилися на уроці

3 підгрупа – відслідковує реалізацію функцій навчання

Кожна підгрупа отримує питання для спостереження на уроці: студенти спостерігають урок індивідуально, фіксуючи його хід, та попутно роблять аналітичні помітки за темою спостереження. Після уроку підгрупи збираються для спільного обговорення зі своєї теми формулюють загальну думку, презентують результати спільної роботи.

Алгоритм спостереження

Для 1 підгрупи

1. Які факти говорять про те, що навчання – це спільна діяльність вчителя та учня?
2. У чому проявилось керівництво вчителя на уроці?
3. Чи були учні суб'єктами навчання? Доведіть.
4. Чи був процес навчання цілісним? Доведіть.

Для 2 підгрупи

1. Яким чином відбувається процес викладання на уроці?
2. Як був організований процес учіння?
3. Які ланцюги взаємодії вчителя та учнів ви прослідкували?

Для 3 підгрупи

1. Які знання та вміння формувалися на уроці?
2. Які психічні функції розвивалися на уроці?
3. Які якості особистості і яким чином виховував вчитель на уроці?
4. Наскільки ефективно були реалізовані функції навчання?

III. Спостереження студентами уроку

IV Звіти груп

V Підведення підсумків заняття.

Студентам пропонується відповісти на запитання:

- 1) Які способи формування знань та вмінь використовував вчитель на уроці?
- 2) Як організація уроку сприяла розвитку учнів?
- 3) Наскільки ефективно були реалізовані функції процесу навчання?

Лабораторне заняття № 2

Тема: Спостереження та аналіз уроку з точки зору активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці.

I. Актуалізація знань (студентам попередньо дається домашнє завдання)

Знайдіть відповіді на наступні питання:

- а) Як здійснюється активізація навчальної діяльності школярів?
- б) Наведіть приклади, які ілюструють шляхи формування пізнавальних інтересів учнів?
- в) Наведіть приклади, які ілюструють ланцюг взаємодії вчителя та учнів на уроці з точки зору підтримки позитивного відношення до навчальної праці?

II. Інструктаж та ознайомлення з алгоритмом роботи.

Перед спостереженням уроку група отримує питання для спостереження на уроці: студенти спостерігають урок індивідуально, фіксуючи його хід, та попутно роблять помітки.

Алгоритм спостереження

1. Яка тема, мета уроку?
2. Які факти говорять про те, що навчання – це спільна діяльність вчителя та учня, взаємопов'язаний процес викладання та учіння?
3. На якому етапі пізнання відбувалося засвоєння матеріалу на уроці? (чуттєве пізнання, абстрактне узагальнення, пізнання оточуючого світу).
4. Як учитель керував навчально-пізнавальною діяльністю учнів?

- а) Як вчитель організував сприйняття, спостереження?
- б) Як учні усвідомлювали початковий матеріал?
- в) Які прийоми використовував вчитель при узагальненні знань?
- г) Як на уроці здійснювалося закріплення знань, використання їх на практиці?

III. Спостереження студентами уроку

IV. Звіт групи

V. Підведення підсумків заняття.

Студентам пропонується дати відповіді на запитання:

- 1) Чи проходив процес навчання на уроці?
- 2) На скільки ефективно він був організований з точки зору керівництва пізнавальною діяльністю учнів?
- 3) Як можна удосконалити урок для підвищення його ефективності?

Лабораторне заняття № 3

Тема: Спостереження та аналіз реалізації закономірностей та принципів навчання у роботі вчителів.

I. Актуалізація знань (студентам попередньо дається домашнє завдання)

Знайдіть відповіді на запитання

- а) Наведіть приклади, які ілюструють закономірності навчання.
- б) Підберіть приклади, які ілюструють принципи навчання.

II. Інструктаж та ознайомлення з алгоритмом роботи

Перед спостереженням уроку група отримує питання для спостереження на уроці. Студенти спостерігають урок індивідуально, фіксуючи його хід, та попутно роблять аналітичні помітки.

Алгоритм спостереження

- 1. Яка тема та мета уроку?
- 2. У чому виражається науковість навчання, зв'язок з життям та практикою?
- 3. Як реалізувався принцип доступності навчання?

4. Як дотримувався принцип систематичності та послідовності формування знань та вмінь?
5. З якою метою використовувався кожен вид наочності?
6. Як досягалися свідомість, активність та самостійність в учнів, як здійснювалося керівництво навчальною діяльністю учнів?
7. Який характер пізнавальної діяльності переважає (репродуктивний, пошуковий, творчий?)
8. Як реалізувати індивідуалізацію та диференціацію навчання?
9. Як стимулювалося позитивне відношення учнів до навчання?

III. Спостереження студентами уроку

IV. Звіт групи

V. Підведення підсумків заняття.

Студентам пропонується дати відповіді на запитання:

- 1) Чи проходила реалізація принципів навчання на уроці?
- 2) Наскільки ефективно він був організований з точки зору реалізації принципів навчання?
- 3) Як можна удосконалити урок для підвищення його ефективності?

Лабораторне заняття № 4

Тема: Спостереження та аналіз реалізації методів та прийомів навчання у праці вчителя.

I. Актуалізація знань (студентам попередньо дається домашнє завдання)

Знайти відповіді на наступні питання:

- а) Які спільні функції виконують всі методи навчання?
- б) Як здійснюється вибір оптимальних методів навчання?

II. Інструктаж та ознайомлення з алгоритмом роботи

Перед спостереженням уроку група отримує питання для спостереження на уроці: студенти спостерігають за уроком індивідуально фіксуючи його хід, попутно роблять аналітичні позначки за темою спостереження.

Алгоритм спостереження

1. Яка тема, мета уроку?

2. У якій мірі використані методи відповідали завданням уроку?
3. Який характер пізнавальної діяльності вони забезпечили?
4. Які методи забезпечили активізацію пізнавальної діяльності учнів на уроці?
5. Як планувалася і проводилася самостійна робота і чи забезпечувала вона розвиток пізнавальної самостійності учнів?
6. Яка ефективність використання методів та прийомів навчання?

III. Спостереження студентами уроку

IV. Звіт групи

V. Підведення підсумків заняття

Студентам пропонується дати відповіді на запитання:

- 1) Чи відбувалася реалізація принципів навчання на уроці?
- 2) Наскільки ефективно був організований урок з точки зору методів і прийомів навчання?
- 3) Як можна удосконалити цей урок для підвищення його ефективності?

Отже, лабораторні заняття не тільки закріплюють теоретичні знання, але й дозволяють студенту глибоко вивчити механізм використання цих знань, оволодівати важливим для спеціаліста умінням інтелектуального проникнення в технологічні процеси, які досліджуються на лабораторному занятті. Під впливом цієї форми занять у студентів часто виникають нові ідеї наукового характеру, які використовуються у курсових, дипломних роботах. Проведення лабораторного заняття з дидактики у школі в значній мірі забезпечує вироблення умінь і навичок прийняття практичних рішень в реальному навчально-виховному процесі. Тому доцільно проводити лабораторні заняття в умовах реального природнього середовища.

У результаті підготовки та виконання лабораторних завдань студенти вчаться: визначати педагогічні можливості різних методів, прийомів, методик, форм організації навчання; оцінювати постановку мети та завдань уроків; аналізувати педагогічну діяльність, педагогічні факти і явища; знаходити та аналізувати інформацію, необхідну для розв'язання професійних педагогічних

проблем, підвищення ефективності педагогічної діяльності, професійного саморозвитку.

Студенти пізнають взаємозв'язок науки і практики, тенденції їх розвитку; особливості змісту та організації педагогічного процесу в умовах різних типів навчальних закладів; психолого-педагогічні умови розвитку мотивації і здібностей в процесі навчання, основи розвивального навчання; диференціації та індивідуалізації навчання та виховання.

Отже, основне призначення лабораторних занять – навчити студентів дослідницькому підходу до вивчення педагогіки як науки.

Список використаних джерел:

1. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Кобрій О. Моделювання професійної підготовки педагога у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс]/ Ольга Кобрій // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». – Випуск 3/35. – 2016. – С. 145-152. Режим доступу: <http://drohobych.net/ddpu/biblioteka/chutach/fnv/index.shtm>
3. Закон України “Про Освіту” Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>
4. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Т.І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник // М. М. Фіцула. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с.
6. Шевців З. Лабораторні заняття як умова професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу Режим доступу: [file:///C:/Users/111/Downloads/Mir_2017_3_16%20\(1\).pd](file:///C:/Users/111/Downloads/Mir_2017_3_16%20(1).pd)